

**Boris
Brorman
Jensen
Tour de Force
2001**

de lag, iscenesættelsen af det artificielle landskab og etableringen af nye netværksmuligheder. I artiklen »Andre Rum« retter den franske filosof og idehistoriker Michel Foucault opmærksomheden mod rummets betydning i det 20. århundrede og kommer med betragtningen: *»Vi befinder os i en tid, hvor verden, tror jeg, opleves mindre som et stort liv, der udvikler sig gennem tiden, end som et net, der forbinder punkter og fletter sine tråde«.*²

Årtier efter at kunsten banede vejen ud i det ukendte territorium, sidder arkitekterne stadig tilbage bag volde af sentimentale forestillinger om den autentiske by.³ Det er nødvendigt at gøre op med det koncentriske bybillede og forlade den avantgardistiske position, der pr. automatik vælger at ekskludere »den grimme og ordinære«⁴ virkelighed, som dækker hovedparten af vore byer.

Hvis der overhovedet skal udtænkes måder for, hvordan den nutidige kultur kan formes og præges, skal der udvikles nye kognitive kort, konstrueres begrebslige værktøjer og foretages fordomsfrie opdagelsesrejser ud i de moderne livsformers rumlige organisation. Det er på tide at lægge de uproduktive tabsberetninger bag os og i stedet rette blikket mod det be-

2. Foucault 1997, s. 87.

3. Landarten har siden begyndelsen af 60'erne arbejdet med læsninger og territorialiseringer af det artificielle landskab, og kunstinstitutionen har for længst forladt det modernistiske værksyn, som stadig præger arkitekternes diskussion af byen.

4. Izenour; Venturi; Scott Brown 1997, s. 128.

tydningstomme felt, som udgør størstedelen af de nutidige byområder. Lad os møde de beskudte realiteter og tage på ekskursion gennem korridorbyens bebyggede enklaver og koloniserede landskaber.

[O2]-Byen

I 1993 afsluttedes den sidste fase i udbygningen af Ring 2 omkring Danmarks største provinsby, Århus. Ringgaden [O1], den første større omfartsvej, blev anlagt ca. 50 år tidligere. Området mellem de to buedeformede anlæg udgør de gamle forstæder og dækker et areal svarende til mere end syv gange den indre by. På ydersiden af ringgaden ligger de nye forstæder, byens vækstlag og de postindustrielle ekspansionszoner. Det er her byudviklingen foregår, og det er her, at det moderne Århus formes. Hele vækstzonen fra den nye ring til motorvejen vest for byen omfatter et areal på godt og vel 30 gange den indre by. Den eksponentielle byvækst har ikke givet os megen tid til at vende os til de nye omgivelser. Målt med vækstraten indtil første verdenskrig ville den nuværende bys omfang have svaret til omkring 20.000 års udvikling. Forstaden er ikke bare en addition, den markerer en helt ny æra i byens historie. Det som muliggør og holder sammen på den enorme spredning er vejsystemerne. Infrastrukturen er den nutidige urbanismes DNA. Ringvej 2 gennem det moderne Århus er trods navnet ikke nogen egentlig ring men snarere en blød banan, som forbinder de vestlige forstæder med Vejl-

aterialer, skiftes bil, kigges på græsslåmaskiner, affives kæledyr og spises fastfood. Her i de radialt distribuerede strips har entreprenørerne tegnet virkelighedskontrakt med massekulturen, og i dette ordinære miljø foretog Venturi i slutningen af 60'erne sine studier af »common-place«⁶.

Her mere end 30 år efter, at spillebyen og laissez faire urbanismens symbolske hovedstad blev indskrevet i arkitekturhistorien som mønstergyldigt eksempel på den indre logik i den amerikanske stripbys ikonografi, arkitektur og struktur, er det næsten umuligt at skelne den excentriske original fra korridorbyens virkelighed. Tilst, den gennemregulerede og nøje planlagte forstad ved Viborgvej, minder til forveksling om en autentisk »Road Scene from God's Own Junkyard«⁷ (...)

(H)edge City

Fra det nordlige udspring ved Grenåvej går det op over Christiansbjerg til Hasle. Strækningen mellem Randersvej og Viborgvej er domineret af en bastant støjmur, en grøn fortrængningskulisse, der er opstillet af kommunen som et velment forsøg på at skjule eksproprieringens bagsider. Bag stålhækken ligger udstrakte kvarterer af

6. Izenour; Venturi; Scott Brown 1997, s. 3 - her kortlægges bl.a. hvordan skiltearkitekturen sprænger det traditionelle bånd mellem arkitektonisk form og repræsentation, men projektets epokegørende aspekt var i det hele taget at bringe mainstream og populærkulturens udtryk på den arkitektoniske dagsorden.

7. Op. cit. s. 89.

énfamiliehuse og klumper af kolonihaver, men de store villakvarterer langs ringen aftegner i forbifarten nærmest ingen nævneværdige indtryk. Det endeløse felt af spredte saddeltage ligger gemt under et enormt løvtæppe og barrikaderet bag kilometervis af liguster. Fra vejen ser man stort set ikke andet end trætoppe og flagstænger. Der er som at køre gennem en plantage der holder fødselsdag, kun de store lygtepæle og gangbroerne over trafikslugten fortæller, at der er tale om en form for by. I bil bliver byens omfang oplevelsesmæssigt komprimeret, og det, som vækker opmærksomheden undervejs gennem villakvarterene, er hovedsageligt undtagelserne, f.eks. når beplantningerne punkteres af højspændingsmaster og etagebyggerier, eller når landskabet ind i mellem imploderer og bliver til en grøn flade. Rummet opleves først og fremmest i kraft af intensiteter, udstrækningen alene afsætter ikke mange mentale spor, og parcelhusmassen må nærmest defineres negativt, som en lykkelig tilstand uden for det arkitektoniske synsfelt.

(H)edge City, den neururale udgave af havebyvisionen, frelste ikke alene den industrielle by for fortætningsdøden, den opfandt også udstrækningens problem. Den typiske villaby er i dag en forskelsløs udstrækning af typehuse og arealudlægning. Det er ikke den byggede orden, som dominerer rummet i The Garden City of Everyday Life. Husene kan være smukke, opført i røde håndstrøgne sten, med carport eller gavltrekant i pastelfarve, det gør overhovedet

ingen forskel, for alle de individuelle variationer opløses alligevel i det grønne hav. For hver gang der er 1 m² parcelhus, er der mindst 3 m² græs. Det er infrastrukturen og de landskabelige felter, som tegner villakvarterene, og opskriften bag hemmeligheden er simpel: Paradis = ubeboet ø + netværk.⁸

Vejsystemet i (H)edge City er en strukturel ready made. (...)

Det er på én gang udtryk for drømmen om egen bolig i grønne omgivelser og indeholder samtidig ønsket om at bo i byen. Parcelhuset afspejler både en helt moderne boform og repræsenterer nærmest en før-industriell eller rural bosætningstype. Typehuset er noget af det mest standardiserede og industrialiserede byggeri men anses alligevel for den mest individuelle bolig. For arkitekter er det særligt interessant, at nøjagtig den boligtype, som har mindst faglig bevågenhed overhovedet, netop tilfredsstiller præcis de krav, som folk i almindelighed stiller til deres hjem. Måske opfylder parcelhuset bare en ydmyg drøm, som den avantgardistiske idealist⁹, helst ikke vil se i øjnene, men uanset hvad ligger halvdelen af den samlede boligmasse og venter på, at nogen skal vække den af tornerosesøvnen. (...)

Omkring krydset ved Viborgvej dukker et menneskeskabt morænelandskab op af horisonten og ændrer omgivelserne dramatisk. En majestætisk høj af jordaffald bryder den byggede

8. Cauter 1999, s. 256.

orden som en dyng af basal materialitet.⁹ Den enorme bunke af rå og uformet stofflighed virker som et kraftfelt midt i den nutidige bys formelle virvar og symbolske betydningsstorm. Byudviklingen skaber ikke kun nye bebyggelsesformer, den producerer i høj grad også nye typer af landskabsrum og åbne territorier. De unavn-givne og midlertidige landskabsbastarder er på engang urbane tilflugtssteder og lokale observatorier. De 'grimme høje'¹⁰ er allerede, inden de fredes og kamoufleres som kulturlandskab, yndede udflugtsmål for mountainbikere og andre forstadsmennesker, som ønsker at skue ud over byens uskarpe horisont. Urbaniseringens eksternaliteter – den residuale by – er ikke et fortabt land, men repræsenterer blot et nutidigt landskab, som endnu ikke er optaget i kataloget over steder med betydning. Landskabsresterne omkring de store trafikårer fungerer som et alternativ til det scenograferede og overvågede rum i de historiske centre. Graffitimalere, skaters, motionister, drageflyvere og forelskede teenagere udnytter aktivt frirummet i overskudslandskaberne langs ringvejen. (...) Forskellige livsstilmønstre, kommercielle interesser, infrastrukturer, wastelands og landskabsrester udgør et *scape*¹¹, en ny type af urba-

9. Pope 1996.

10. "Grimhøj" ved Brabrand er det eneste af jorddepoterne langs ringvejen, som endnu officielt er navngivet og dermed etableret som sted.

11. Koolhaas har institutionaliseret dette meget anvendte engelske suffiks som betegnelse for den nye type af områder i den nutidige by, som både er by og landskab, men hverken er naturlig eller urban bare "scape". Koolhaas 1997, s. 567.

nisering, der er udtryk for en hidtil uset blanding af landskabets åbne forløb og byens ophobning af masse. En tankstation, et drænbassin og en transformerstation forenes til et surreelt tableau af tilfældige og uhomogene elementer, bragt sammen uden nogen umiddelbar synlig orden eller genkendeligt hierarki.¹² Ringvejskulturen virker i sammenligning med den tætte by som en amorf zone af sammenhobede konstruktioner og ukendte symbolske udvekslingsforhold. Det senmoderne bymønster følger helt nye lovmæssigheder og kan ikke tillægges nogen betydning i forhold til en klassisk bymorfologi (...)

Suburbia er ophavsløs, har ingen grundlæggelsesmyter, age value eller historisk alibi, som kan fastholde og forankre en unik identitet.¹³ Samtidighedens spatiale drama udspilles næsten usynligt. Ved ringvejen ophører pr. automatik enhver stabil fortælling om byen som betydningsfyldt fænomen. Forstadens historieløshed bliver både opfattet som et totalt fravær af idealforestillinger og betragtet som en truende disintegration af det sociale rum. Den ny

12. Carsten Juel-Christiansen (1985) kortlægger i "Monument & Niche" fem kategorier af strukturligheder, som han mener, karakteriserer den moderne by, Tidsmonumentet, Dobbeltlokaliteten, Bastionen, Offentligheds-nichen og Teatret. Han ser disse "nye kategorier af offentlige rum, hvis grundlæggende fælleskarakter er tvetydighed eller 'dobbeltbestemthed'«. (s. 65) Hans kategorier betegner forskellige udvekslingspunkter i den nye by og må ikke forveksles med et direkte ordensprincip.

13. Koolhaas definerer den generiske by ud fra denne antagelse, at identity=age value og identity≠generic. Se Fung 1999, s. 148.

bys krise er ikke kun arkitektonisk og rumlig, den er i høj grad også semantisk.¹⁴ Den nutidige byudvikling har status som et rent pragmatisk projekt, en succesfuld katastrofe tappet for skønhed og atmosfære, fremmedgjort og ude af stand til at manifestere æstetiske dimensioner. Zonen mellem det åbne land og den historiske by repræsenterer et kollektiv fortrængt territorium. Forstaden mangler en episk dimension, en historie, der kan fæstne dens materialitet og fastholde strukturen som en meningsfuld fortælling. (...)

Stederne i den nutidige by er ikke præget af tradition og dybe historiske spor eller forbundet med stedfæstede fortællinger, som kan determinere en betydning. Det er kun overfladen og det synlige, som er tilstede. Bag det åndløse image gemmer sig imidlertid en permanent dynamik af transit og mobilitet. Moderne kommunikationsmidler er ikke afhængige af kropsbaserede udvekslingsformer, og forstadens forladthed er ikke udtryk for agorafobi, men afspejler den nutidige bys virtuelle rum. (...)

Suburbia er en hybrid af overplanlagte områder og entropiske landskaber, offentlige arealer og private sfærer, interiør og eksteriør, bygningsmasse og landskabsflow. (...)

14. Der findes eksempelvis intet samlende og dækkende begreb om 'den nutidige by'. I kataloget til udstillingen »Cities on the move« citeres intet mindre end 65 forskellige sproglige varianter. De forskellige sprog billeder betegner hver især specifikke aspekter af byen, men repræsenterer ikke en fyldestgørende betegnelse. Se Hanru & Obrist 1997, s. 15.

⊗-Byen

I det sidste kryds kan man enten køre videre mod syd ud af byen eller dreje mod nord ned til havnen og turistattraktionerne i den historiske bydel. Skiltene i krydset henviser til et »centrum«, for den monocentriske bymetafor præger stadig den officielle tegngivning i [O2]-Byen. Det hedder f.eks. Århus C i området omkring Domkirken på trods af, at der dagligt er flere århusianere i transit ude ved ringvejen og sikkert flere shoppere ved Bilka i Tilst end turister på Store Torv. Der er flere meter zebrastrøbet fodgængerfelt i [O2]-Byen, end der er højstomt Strøg i centrum, men konkurrencen er imidlertid blevet politisk reguleret, så brostenskvartene ikke behøver at frygte nye storcentre i den ekspanderende vækstzone. Den historiske bykerne rustes til kampen mod udviklingen med storstilede revitaliserings kampagner, historiserende stiløvelser og heroiske fredningsprojekter.¹⁵ Et kosmetisk mobiliseringsarbejde er begyndt, og velmenende byentusiaster forsøger at redde, hvad der er tilbage af oprindelig karakter og uskyld i de historiske byområder. Vel-færdsamfundet er trådt til og har sat ⊗-Byen på overførselsindkomst. Bekymringen for de

15. Det hedder således i kommunens "overordnede principper for byarkitekturen", at Århus og især Midtbyen rummer mange historisk og arkitektonisk værdifulde gadestreg og bygningsmiljøer, som gør byen til noget særligt. Det er derfor vigtigt at værne om særpræget ved at fastholde bevaringsværdige bymiljøer og bygningsværker samt at forbedre de områder, som er skæmmet af forandringer, der ikke har respekteret de kulturhistoriske værdier. Jf. <http://www.aarhus.dk> (april 2001). (min kursivering).

små butikkers overlevelse og ønsket om at bevare et bestemt historisk bybillede som æstetisk ramme har omdannet Århus '[see]' til noget nær en temapark - ⊙ity. (...)

Revitaliseringen er ikke historisk fordomsfri men styrer mod et ønskebillede af det individuelle sted og er derfor først og fremmest et æstetisk projekt.¹⁶ Det offentlige rum er blevet til »det offentlige billede«,¹⁷ - ikke blot i den nye bykorridor men også i den genskabte 'gamle' bykerne.¹⁸ Forestillingen om byen er ramt af vemod, og den nutidige by betragtes med stedmoderlig bekymring som en tragisk parodi på den ægte vare. De historiske bykerner har blandt 'kendere' opnået monopol på rollen som pinup's for det byggede miljø. Bag strøgets historiske facader gemmer sig imidlertid moderne betonbyggerier som skuffer i et effektivt kassèapparat. På bagsiden ligger parkeringspladserne til pengetransporterne og vareindleveringsramperne gemt for at skåne det historiske miljø. Biltrafikken ledes bag om kulisserne så statistoptogene af hestevogne, folkedansere og tilrejsende fodgængere ikke forstyrres. Borgerne er for længst fortrængt af shopperne. ⊗-Byen er allerede en mall. (...)

16. Det mest omtalte bymæssige forskønnelses- og restaureringsprojekt i Europa er nok Berlin, hvor dele af byens historie har været igennem en decideret udrensning. Se Huyssen 1997, s. 57-81.

17. Virilio 1989, s. 125.

18. Disneyficeringen af de historiske byområder kan ses som udtryk for en "ubevidst" billedliggørelse af byen. Se Chaplin & Holding 1998, s. 6 - 9.

Den moderne byplanlægning har skabt en øgruppe af utopier. [O2]-Byen er havet imellem dem.

Exit

Markedskræfternes globale triumf har skabt en samfundsorden, hvori byudviklingen åbenbart foregår af sig selv og efter et mønster, som tilsyneladende unddrager sig enhver lighed med anerkendte bymæssige idealer. Den moderne by beskrives som et patchwork af permanent mangel på sammenhæng – Junk-Space.¹⁹ Bilismen og velfærdssamfundets massekultur har tilsyneladende skabt en by uden egenskaber,²⁰ som arkitekter og urbanister hidtil har fortolket som forskellige grader af katastrofal fejludvikling. Byvækst ude af kontrol, en dystopisk besættelse antagelig uden styringsprincipper og fuldstændig tømt for genkendelige kvaliteter – sprawl. Sub-urbia eller paria-byen bliver diagnosticeret som en form for urban metastase, en rest af et ulykkeligt fejltrin, som må genoprettes. De planlægningsmæssige reaktioner på udviklingen herhjemme spænder fra fortvivlelse og ironi til politisk forbud.²¹ Massekulturens hedonistiske regime er blevet erklæret formløst af avantgarden, de intellektuelle og de politisk

19. Koolhaas 2000, s. 17.

20. "Byen uden egenskaber" er Morten Daugaards oversættelse af Rem Koolhaas artikel "The Generic City". Titlen spiller på Robert Musils roman "Manden uden egenskaber" som skildrer kultursammenbruddet i Wien og den karakteropløsning af borgerskabet, som moderniteten indvarslede. Se Musil 1995.

21. Miljøminister Svend Auken forbød i 1997 med den nye stramme planlov opførelsen af nye storcentre.

korrekte meningsdannere. Forstadens historie, som den skrives i dag, er en lang og tragisk fortælling om tab af betydning og forfald af traditionelle bymæssige kvaliteter. (...)

Kritikken af den nutidige by tager udgangspunkt i det traditionelle bybegreb og dets centripetale metafor. En falsk bevidsthed der udelukkende producerer midtsøgende billeder af kraftfulde centre, som aftager radiale og ender i en form for perifer tilstand af mere eller mindre kulturløshed. Bag idealet ligger en automatisk forestilling om det byggedes forrang over det åbne, som stammer fra en mytologisk forestilling om byen som adskilt fra og i modsætning til landskabet. »Alle teorier vedrørende produktionen af rum baserer sig på en tvangsmæssig beskæftigelse med det modsatte, med substansen, dvs. arkitekturen.«²² (...)

Bitterheden bunder i den udbredte opfattelse, at forstaden og det 20. århundredes infrastruktur hverken tilhører almenvellet, har potentiale som offentligt rum eller er ladet med skønhed. I forstadens tilsyneladende håbløse funktionssammenstød ligger imidlertid spiren til konstruktionen af helt nye konglomerater af urbane ophobninger, landskabelige overgangszoner og kulturelle krydsninger. Den spredte by er i en konstant tilblivelses- og transformationsproces, som bare venter på, at planlæggerne og arkitekterne griber chancen og kommer med nye visioner for, hvordan den moderne virkelig-

22. Koolhaas 2000 s. 17 (i Morten Daugaards oversættelse).

hed kan tænkes og formes. Den såkaldte periferi er absolut ikke marginal (...)

Suburbia er samtidens »Rosetta sten«²³, og nutidens idiom venter bare på, at vi skal gå i gang med at foretage nye læsninger af dens vage terræner og navnløse steder. Der mangler morfologiske definitioner, som gør os i stand til at forstå dens hybride felt af enklaver, infrastrukturelle korridorer og artificielle landskaber. Hvis vi ønsker at kommunikere med de nye betydningsmønstre, som ligger overalt i forstaden, må vi udvikle kort, kognitive skemaer, begrebslige forståelsesrammer og foretage fotografiske kampanjer ud i det betydningstomme landskab. Den centripetale forestilling om byen må revideres, så der åbnes for nye narrativeringer af tomrummet i den nutidige by. Det usete overskud venter på, at arkitekterne og urbanisterne udvikler nye værktøjer og strategier, som kan eksponere den nutidige kulturs poetiske dimensioner og udnytte den nutidige bys produktive potentiale. Der er behov for at formulere byplanlægningen for de åbne huller i det artificielle landskab, som omgiver enklaverne i den nutidige by.²⁴ Territorialiseringen af overskudslandskaberne i den spredte by er mindst lige så vigtig en arbejdsopgave som formgivningen af den byggede masse. Faktisk ligger der oceaner af rum tilbage, efter at den moderne planlægning har udlagt sine enklaver af forskellige ordner. (...) ”

23. Koolhaas 1994, s. 9.

24. Secchi 1993, s. 116.